

LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJA
ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS TSR ISTORIJOS PROBLEMINĖ MOKSLINĖ TARYBA

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1975
METAI

LEIDYKLA „MOKSLAS“ • VILNIUS • 1976

INSTITUTE OF HISTORY
OF THE ACADEMY OF SCIENCES OF THE LITHUANIAN SSR
THE SCIENTIFIC PROBLEMICAL BOARD
OF THE HISTORY OF THE LITHUANIAN SSR

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1975

VILNIUS

1976

INSTITUT FÜR GESCHICHTE
DER AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN DER LITAUISCHEN SSR
PROBLEMISCHER-WISSENSCHAFTLICHER RAT
FÜR GESCHICHTSFORSCHUNG DER LITAUISCHEN SSR

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1975

VILNIUS

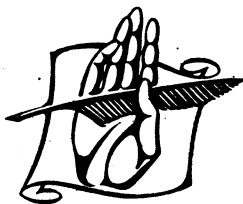
1976

ИНСТИТУТ ИСТОРИИ
АКАДЕМИИ НАУК ЛИТОВСКОЙ ССР

НАУЧНЫЙ СОВЕТ ПО ПРОБЛЕМАМ ИСТОРИИ ЛИТОВСКОЙ ССР

ЕЖЕГОДНИК ИСТОРИИ ЛИТВЫ

ГОД
1975

ИЗДАТЕЛЬСТВО «МОКСЛАС» • ВИЛЬНИУС • 1976

Redakcinė kolegija

Jonas DOBROVOLSKAS, Juozas JURGINIS, Nijolė KUNCYTĖ, Vytautas MERKYS, Vacys MILIUS, Rita STRAZDŪNAITĖ (sekretorė), Henrikas ŠADŽIUS (vyr. redaktoriaus pavaduotojas), Adolfas TAUTAVIČIUS, Antanas TYLA, Bronius VAITKEVIČIUS (vyr. redaktorius), Regina ŽEPKAITĖ

Vilnius, T. Kosciuškos 30
Lietuvos TSR Mokslų akademijos Istorijos institutas
Вильнюс, ул. Т. Костюшки, 30
Институт истории Академии наук Литовской ССР

M $\frac{0164-086}{M854(10)-76}$ Z-76

© LTSR MA Istorijos institutas, 1976

UDK [9(474.5)+05/07(474.5) (09)] «1897 : 1905»

HEKTOGRAFUOTI LIETUVOS SOCIALDEMOKRATŲ PERIODINIAI LEIDINIAI (1897—1905) — DARBININKŲ JUDĖJIMO ISTORIJS ŠALTINIS

EDVARDAS VIDMANTAS

Periodinė Lietuvos socialdemokratų spauda, atsiradusi XIX a. paskutiniajame dešimtmetyje, užima svarbią vietą darbininkų judėjimo istorijos tyrinėjimuose. Būdamą organiškai susijusi su darbo klasės interesais, jos ekonomine ir politine kova, ji kėlė aktualiausius socialinio ir ekonominio gyvenimo klausimus, nušvietė socialdemokratiųjų organizacijų veiklą, darbininkų judėjimą Lietuvoje ir už jos ribų.

Be spausdintos periodikos, buvo leidžiama ir hektografuota spauda. Nors jos tematika yra siauresnė (dažniausiai nušviečiami vietiniai įvykiai), tačiau ji praplečia ir papildo mūsų turimas žinias, o kartais būna ir vienintelis kokių nors žinių šaltinis.

Hektografuota 1897—1905 m. Lietuvos socialdemokratų periodinė spauda iki šiol nebuvo tyrinėjama, ir žinios apie ją palyginti gana siauros. Bibliografinių duomenų užtinkama V. Kapsuko leidiniuose¹, Z. Angariečio², E. Griškūnaitės³, A. Moravskio⁴ darbuose. A. Liaukonio⁵ ir J. Ochmanskio⁶ monografijose išnagrinėtas F. Dzeržinskio leistas hektografuotas laikraštis „Kowieński Robotnik“: išsamiau nušviestos istorinės laikraščio pasirodymo sąlygos, leidimo aplinkybės, atskleistas laikraščio turinys.

Nagrinėjamo laikotarpio periodinės spaudos medžiaga tarybiniais metais moksliniuose tyrinėjimuose mažai buvo naudojama. Iš peržiūrėtų 34 mokslinių straipsnių rinkinių, monografijų bei 28 „Mokslo darbų“ toimų istorijos klausimais, užtikta tik trys nuorodos į hektografuotus socialdemokratų leidinius — „Echo Życia Robotniczego“ ir „Przegląd Robotniczy“.

¹ V. Kapsukas. Raštai, t. 2. V., 1961, p. 216; t. 7. V., 1964, p. 553—554.

² Z. Angarietis. Lietuvos revoliucinio judėjimo ir darbininkų kovos istorija, t. 2. [Smolenskas], 1921, p. 103, 170—173.

³ E. Griškūnaitė. Darbininkų judėjimas Lietuvoje 1895—1914 m. V., 1971, p. 78.

⁴ [A. Moravskis] A. Lietuvis. Lietuvos darbininkų judėjimo istorija sąryšy su Lietuvos valstybės atgimimo judėjimu. Kaunas, 1931, p. 94—96.

⁵ A. Liaukonis. F. Dzeržinskio revoliucinė veikla Lietuvoje. V., 1961, p. 29—39.

⁶ J. Ochmański. Rewolucyjna działalność Feliksa Dzierżyńskiego na Litwie w końcu XIX wieku. Poznań, 1969, p. 57—67.

Šiame straipsnyje siekiama kiek plačiau panagrinėti Lietuvos socialdemokratų hektografuotų periodinių leidinių („Kowieński Robotnik“ (1897), „Echo Życia Robotniczego“ (1898), „Echo Życia Robotniczego na Litwie“ (1902), „Biuletyn“ (1905), „Kova“ (1905), „Бюллетень“ (1905), „Литсток Виленской группы РСДПІ“ (1905) ir kt.) pasirodymo aplinkybes, jų uždavinius, nustatyti ar patikslinti redaktorius, bendradarbius, politinę kryptį, leidimo vietą ir kitus duomenis, be to, atskleisti jų problematiką, kiek medžiaga yra patikima ir autentiška, kokia jos vertė moksliniams tyrinėjimams.

Kai kurie šios grupės periodiniai leidiniai („Smertis“ (1805) ar atskiri jų numeriai neišliko („Biuletenis“, 1905, Nr. 2, „Echo Życia Robotniczego“, 1897—1898, Nr. 1, 3—7, 9; „Przegląd Robotniczy“, 1897, Nr. 1; 1898, Nr. 3). Remiantis archyviniais ir kitais šaltiniais, bus nagrinėjama neišlikusi hektografuota spauda.

XIX a. pabaigoje, susikūrus socialdemokratinėms organizacijoms, Lietuvoje suaktyvėjo propagandinis ir agitacinis darbas. Užsienyje organizuojama socialdemokratinė spauda lietuvių ir lenkų kalbomis, 1896 m. išeina pirmasis socialdemokratinis leidinys „Lietuvos darbininkas“, brošiūra „Robotnik ślusarski w Wilnie“, išspausdinama ir išplatinama nemažai atsišaukimų. Tuo metu LSDP eilėse ėmė labiau ryškėti revoliucinė internacionalistinė kryptis. F. Dzeržinskio, V. Perazičiaus ir kitų revoliucinių socialdemokratų veikiama, dalis LSDP Vilniaus organizacijos narių perėjo į opoziciją. Jų pastangomis LSDP II suvažiavime iš programos buvo išbraukti separatistiniai teiginiai rusų darbininkų klasės ir RSDDP atžvilgiu⁷. Prasidėjus masiniam darbininkų judėjimui (1897) ir revoliuciniams socialdemokratams suaktyvėjęms partinį darbą, Vilniuje buvo organizuota nelegali spaustuvių ir spausdinamų hektografuoti atsišaukimai⁸. Revoliuciniai socialdemokratai, siekdami sutelkti Vilniaus darbininkus kovai ir nukreipti judėjimą revoliucine kryptimi, pradėjo leisti hektografuotą periodinį leidinį „Echo Życia Robotniczego“ („Darbininkų gyvenimo aidas“) I seriją. Šio laikraščio redaktorius E. Sokolovskis (slap. Tomašas) savo atsiminimuose rašė, kad į socialdemokratinę veiklą jį įtraukė Serafimas (V. Perazičius) ir išmokė spausdinti hektografu⁹. Nelegaliai susirinkę Kasperovičių bute, E. Sokolovskis su savo draugais rašė laikraščiu tekstus ir hektografavo po 160—180 egzempliorių¹⁰. „Echo Życia Robotniczego“ pirmasis numeris buvo atspausdintas 1897 m. kovo 21 dieną¹¹. Ligi metų pabaigos išėjo 7 numeriai. Kiti du — aštuntasis¹² ir devintasis — 1898 metais¹³. Leidinys buvo sąsiuvinio formato po 2—6 puslapius, vienas numeris — 11 puslapių¹⁴. Kai kuriuos numerius

⁷ Apie ūgį Lietuvos darbininkų judėjimo. — „Lietuvos darbininkas“, 1898, Nr. 2, p. 3; Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija (toliau — MLTE), t. 2, V., 1968, p. 395.

⁸ [A. Moravskis] A. Lietuvis. Min. veik., p. 93.

⁹ Marksizmo-leninizmo instituto prie TSKP CK partarchyvas (toliau — MLI PA), f. 70, ap. 2, b. 666, l. 5.

¹⁰ Ten pat.

¹¹ [A. Moravskis] A. Lietuvis. Min. veik., p. 94.

¹² Vienintelis išlikęs numeris — CVIA, f. 378, PS, 1898 m., b. 26.

¹³ CVIA, f. 419, ap. 1, b. 924, l. 318; „Robotnik Litewski“, 1899, Nr. 3, p. 82.

¹⁴ [A. Moravskis] A. Lietuvis. Min. veik., p. 94—95.

V. Perazičius iliustravo¹⁵. Tiražas, atrodo, svyravo tarp 60 ir 180 egzempliorių. E. Sokolovskis savo atsiminimuose mini, kad iš vieno paruošto originalo galima buvo atspausdinti 60 egzempliorių. Tai patvirtina ir kituose šaltiniuose užtinkamos žinios, kad „Echo Życia Robotniczego“ buvo spausdinamas 60 egz. tiražu¹⁶.

1897 m., prasidėjus areštams, aktyviausi revoliucinio judėjimo dalyviai, Lietuvos socialdemokratų partijos nariai — F. Dzeržinskis, S. Trusevičius, J. Janulevičius, V. Balcevičius ir kiti — buvo suimti. Valdžios persekiojimai susilpnino revoliucinį darbą, išsklaidė socialdemokratų jėgas. Negausi Vilniaus socialdemokratinė organizacija 1898 m. birželio mėnesį išleido paskutinį, devintą, „Echo Życia Robotniczego“ numerį.

Pirmuosius laikraščio numerius redagavo A. Domaševičius ir E. Sokolovskis. Jame bendradarbiavo J. Janulevičius¹⁷, F. Dzeržinskis, proletarinis poetas A. Gulbinovičius¹⁸, E. Sokolovskis. Reikia manyti, kad į „Echo Życia Robotniczego“ rašė ir vienas šio laikraščio redaktorių A. Domaševičius. A. Liaukonis nurodo, kad, redaktoriaus E. Sokolovskio-Tomašo žodžiais, F. Dzeržinskis šiame laikraštyje išspausdino daug įvairių korespondencijų iš Kauno darbininkų gyvenimo¹⁹. Kadangi iš devynių numerių yra išlikę tik du „Echo Życia Robotniczego“ numeriai, tuo tarpu neįmanoma nustatyti, kiek jame buvo išspausdinta F. Dzeržinskio straipsnių. E. Sokolovskio atsiminimuose nurodoma, kad iš F. Dzeržinskio jis gaudavęs korespondencijų, kuriose F. Dzeržinskis rašė apie darbininkų judėjimą Kauno įmonėse ir vienos dirbtuvės darbininkų pažiūrą į meistrų agitavimą rinkti lėšas A. Mickevičiaus paminklui²⁰. Tačiau F. Dzeržinskis pokalbyje su V. Kapsuku apie revoliucinę veiklą Lietuvoje nemini, kad, gyvendamas Kaune, būtų bendradarbiavęs laikraštyje „Echo Życia Robotniczego“. Užtat jis sakosi tuo metu rašęs laikraštyje „Robotnik Litewski“²¹. Remiantis „Robotnik Litewski“ (1898, Nr. 2) paskelbtomis „Echo Życia Robotniczego“ straipsnių antraštėmis, neatrodo, kad neišlikusių numerių straipsniai būtų skirti Kauno darbininkų gyvenimui nušviesti. Tai duoda pagrindo manyti, kad F. Dzeržinskis, jeigu ir rašė hektografuotam laikraščiu „Echo Życia Robotniczego“, tai, tikriausiai, tik vieną kitą žinutę, kurios buvo skelbiamos bendra antrašte „Aktualiausios žinios“.

Tuo pačiu metu Vilniuje buvo leidžiamas nelegalus hektografuotas socialdemokratų periodinis leidinys „Przegląd Robotniczy“ („Darbininkų apžvalga“). Jo pasirodymas ir leidimas taip pat susijęs su Lietuvos darbininkų sąjungos veikla.

LSDP įsikūrimo išvakarėse organizacijoje reiškėsi marksistinė inter-

¹⁵ «Красная летопись», 1922, № 2/3, с. 110; Рабочее движение в России в XIX веке, т. 4, ч. I, М., 1961, с. 782.

¹⁶ [Сokolовский Э.] Томаш. Воспоминания о Феликсе Дзержинском.— «Пролетарская революция», 1926, № 9, с. 67.

¹⁷ MLI. PA, f. 70, ap. 2, b. 666, l. 6.

¹⁸ Z. Kogmanowa. Materiały do bibliografii druków socjalistycznych na ziemiach polskich w latach 1866—1918. Warszawa, 1949, p. 12.

¹⁹ A. Liaukonis. Min. veik., p. 33.

²⁰ «Пролетарская революция», 1926, № 9, с. 67.

²¹ Ten pat, p. 60.

nacionalistinė kryptis, kovojusi prieš Lietuvos socialdemokratų oportu-
nizmą ir nacionalizmą. Socialdemokratų grupė, susitelkusi apie S. Truse-
vičių (slap. K. Zalevskis), 1896 m. gegužės mėnesį Vilniuje sušaukė su-
važiavimą, kuriame ji persiorganizavo į savarankišką socialdemokratinę
organizaciją — Lietuvos Darbininkų Sąjungą (LSD)²². Sąjunga, palaikyda-
ma glaudžius ryšius su gausiais Vilniaus odos, metalo fabriku ir geležin-
kelio dirbtuvių darbininkais, ėmė dirbti revoliucinį darbą. Šiai veiklai
sustiprinti bei platesniems ryšiams su darbininkais užmegzti, nubrėžti ar-
timiausias partijos uždavinius ir jų tikslus darbininkų judėjime ji pra-
dėjo leisti laikraštį „Przegląd Robotniczy“.

Miesto darbininkams skirtas „Przegląd Robotniczy“ pirmasis numeris
(12 p.) išėjo 1897 m. rugpiučio 1 d. Vilniuje; antrasis ir trečiasis nume-
riai (po 23 p.) — 1898 metais²³. Vienas iš laikraščio redaktorių S. Trusevi-
čius straipsnyje „Iš socializmo istorijos Lietuvoje“²⁴ nurodė, kad penki
„Przegląd Robotniczy“ numeriai buvo išleisti 1897—1899 metais. Šiuos
skaičius pakartojo Z. Angarietis²⁵, taip rašoma ir „Mažojoje lietuviš-
kojoje tarybinėje enciklopedijoje“²⁶. Tačiau Z. Kormanovas bibliografi-
koje²⁷ užregistruoti tik trys „Przegląd Robotniczy“ numeriai, išleisti
1897—1898 metais. Tie patys duomenys apie šį leidinį užtinkami ir Lie-
tuvos socialdemokratų partijos dokumentų²⁸ bei Vilniaus gubernijos
žandarų valdybos²⁹ fonduose. Lietuvoje išlikęs tik 1898 m. 2-asis laikraš-
čio numeris³⁰. Tad kyla klausimas: kada ir keli numeriai išėjo „Przegląd
Robotniczy“?

1897 m. vasarą vien Vilniuje buvo sulaukyta apie 200 žmonių. Dau-
giausia nukentėjo LSDP internacionalistų sparnas³¹. Trūkstant išsilavinu-
sių žmonių, „Przegląd Robotniczy“ 3-iasis numeris buvo parašytas ir
parengtas Vilniaus kalėjime, slaptai nusiųstas į miestą ir ten hektografuo-
tas³². Vilniaus kalėjime tuo metu sėdėjo LDS organizatorius S. Trusevi-
čius, nariai S. Rulkovskis, M. Bolderis ir kiti, kurie 1899 m. kovo mėnesį
buvo ištremti į Sibirą³³. 1897 m. pradžioje buvo suimti ir daugelis
kitų socialdemokratinėse organizacijose narių ir aktyvistų: M. Kozlovskis
(„Przegląd Robotniczy“ redaktorius), K. Kasperovičius, O. ir B. Jackevi-
čiai ir kiti³⁴. 1898 m. pabaigoje išėjus 3-iajam numeriui, kitų eilinių
„Przegląd Robotniczy“ numerių per trumpą laiką Vilniaus kalėjime sė-
dintys LDS nariai paruošti negalėjo, o tuo labiau, nesiliaujant represii-
joms, — išleisti.

²² Lietuvos Komunistų partijos istorijos apybraiža, t. I. V., 1971, p. 67.

²³ CVIA, f. 419, ap. 1, b. 924, l. 317.

²⁴ „Socialdemokratas“, 1916, Nr. 6/8, p. 47.

²⁵ Z. Angarietis. Min. veik., p. 103.

²⁶ MLTE, t. 2, p. 936.

²⁷ Z. Kormanova. Min. veik., p. 58.

²⁸ MAB RS, f. 64, b. 106, l. 7.

²⁹ CVIA, f. 419, ap. 1, b. 924, l. 317.

³⁰ Saugomas CVIA, f. 446, ap. 1, b. 244; fotokopija Partijos istorijos institute prie Lietuvos KP CK.

³¹ E. Griškūnaitė. Min. veik., p. 77.

³² [S. Trusevičius] K. Zalevskis. Min. veik., p. 47—48.

³³ Ten pat.

³⁴ CVIA, f. 446, ap. 1, b. 271, l. 85, 162, 209. Atskirojo Vilniaus žandarų korpuso 1897.
X.27 nutarimas ir IX.21, 31 apklausos protokolai.

Vilniuje leidžiamas „Przegląd Robotniczy“, Varšuvos socialdemokratų darbininkų ratelių nariams prašant, iš Vilniaus reguliariai buvo siunčiamas į Varšuvą³⁵. Jeigu 4-asis ir 5-asis laikraščio numeriai iš tikrųjų būtų buvę išleisti, platinant juos už Lietuvos ribų, galėjo išlikti bent Lenkijoje. Apie eilinių 4-ojo ir 5-ojo numerių išleidimą šalies archyvuose ir bibliotekose neužtikta jokių žinių. Todėl, atrodo, kad LDS hektografuotas leidinys „Przegląd Robotniczy“ buvo leidžiamas 1897—1898 m., ir jo išėjo 3 numeriai.

Nesiliaujančios represijos, suėmimai nesutrūkdė toliau tęsti pradėto darbo. Laikraštį spaudai ruošė, matyt, keli žmonės. Tai rodo 2-ojo išlikusio numerio tekstų rašysena. Straipsniai „Kilka słów o więźniach politycznych“ ir „Strejk mularzy“ parašyti vieno asmens ranka, kiti šio numerio straipsniai — kito. Laikraštyje rašė S. Trusevičius, M. Kozlovskis ir kiti.

Augant darbininkų judėjimui, hektografuoti periodiniai leidiniai buvo leidžiami ir kituose Lietuvos miestuose. 1897 m. į Kauną kurti socialdemokratų organizacijos LSDP buvo pasiūstas F. Dzeržinskis. Užmezgęs ryšius su įmonių darbininkais, jis pradėjo leisti hektografuotą „Kowieński Robotnik“. Pirmasis numeris išėjo 1897 m. balandžio 1 dieną. F. Dzeržinskio žodžiais, „šio laikraščelio tikslas visų pirma parodyti mūsų pačių gyvenimą, koks būtent jis yra įvairiuose fabrikuose ir kaip mes vienas kitam galime padėti, po to parodyti, kaip mūsų draugai kituose miestuose kovoja“³⁶.

Areštai ir represijos susilpnino socialdemokratinių organizacijų veiklą. Tačiau jų kovinė dvasia, siekiant demokratijos ir laisvės, nepalūžo. Lietuvos socialdemokratų partija vėl ryžosi vietoj ėjusio vietinio pobūdžio „Echo Życia Robotniczego“, kuris buvo skirtas Vilniaus proletariatui, pradėti leisti lietuvių ir lenkų kalbomis laikraščio „Echo Życia Robotniczego“ II seriją (lietuvių kalba, — „Aidas Lietuvos darbininkų gyvenimo“), skirtą visai Lietuvai.

Pirmasis „Echo Życia Robotniczego“ antrosios serijos hektografuotas numeris lenkų kalba pasirodė 1898 m. gruodžio mėnesį. Į lietuvių kalbą jis buvo išverstas ir spaustuviniu būdu išleistas 1899 m. sausio 1 dieną. Antrasis „Echo Życia Robotniczego“ numeris buvo paruoštas 1899 m. vasario mėn., tačiau per kovo mėnesį vykusių areštus ir kratas dingo³⁷. Vietoj jo parengiamas trečiasis numeris lietuvių kalba, išleistas spaustuviniu būdu dvigubas (2/3). Lenkų kalba pasirodė vienas laikraščio numeris.

Hektografuotas Nr. 1, greičiausiai, buvo išspausdintas nelegalioje spaustuvėje, įrengtoje Kasperovičiaus bute. 1898 m. nustojus eiti pirmajai „Echo Życia Robotniczego“ serijai, spaustuvė nebuvo susekta. Nė vienas iš Kasperovičių (Henrikas, Kondratas, Jadvyga) iki 1899 m. pradžios nebuvo areštuoti. (Yra žinoma, kad Jadvyga Kasperovičiūtė ne tik skaitė paskaitas darbininkų rateliuose, bet ir slėpė nelegalią literatūrą, pa-

³⁵ „Socialdemokratas“, 1916, Nr. 6/8, p. 48.

³⁶ A. Liaukonis. Min. veik., p. 33. Plačiau apie šį laikraštį žr.: ten pat, p. 29—39; J. Ochmański. Min. veik., p. 57—67.

³⁷ MAB RS, f. 64, b. 2, l. 4.

dėjo spausdinti hektografuotus atsišaukimus bei laikraščius³⁸.) Sulyginus hektografuoto laikraščio „Echo Życia Robotniczego“ I ir II serijų numerius, paaikškėjo, kad jų tekstų rašysena yra panaši. Taigi, abu šie laikraščiai buvo parašyti vieno žmogaus ranka. Todėl yra pagrindo teigti, kad šie leidiniai buvo hektografuojami vienoje spaustuvėje.

Kai kur nurodoma, kad „Echo Życia Robotniczego“ II serijos 1-ąjį numerį parengė³⁹ ar parašė⁴⁰ A. Moravskis. Ar šie tvirtinimai pagrįsti?

Kaip žinoma, A. Moravskis, vengdamas arešto, 1897 m. išvyko į užsienį. Gyveno Belgijoje, 1898 m. — Šveicarijoje. Čia organizavo Užsienio lietuvių socialdemokratų sąjungą⁴¹. Vėliau buvo vienas iš Lietuvos skyriaus organizatorių pasaulinėje Paryžiaus parodoje⁴². Užsienyje jis daugiausia dirbo kultūrinį darbą. Tiesa, 1899 m. sausio mėn. jis išleido brošiūrą „W kwestii taktyki i organizacji“. Tačiau, negaudamas medžiagos iš Lietuvos, sudaryti laikraščio „Echo Życia Robotniczego“ numerį, plačiai nušviečiantį darbininkų judėjimą Vilniuje, Kaune, Šiauliuose, vargu ar galėjo. Be to, nebuvo ir prasmės siųsti A. Moravskui medžiagą tik dėl to, kad jis paruoštų numerį ir gražintų ją atgal. Paprastai socialdemokratai į užsienį siųsdavo medžiagą tik tada, kai norėdavo ją išleisti spaustuviniu būdu. Tuo tarpu „Echo Życia Robotniczego“ buvo išleistas hektografu Vilniuje, vadovaujant (o gal ir redaguojant) A. Domaševičiui.

1899 m. kovo mėn. A. Domaševičius areštuojamas. Per patikimą žmogų jis perduoda V. Sirutavičiui adresą asmens, turėjusio suvesti jį su laisvėje likusiais partijos nariais. Susirinkę keli LSDP nariai ir nutaria išleisti aukščiau minėtą eilinį „Echo Życia Robotniczego“ numerį⁴³.

XX a. pirmajame dešimtmetyje prasidėjusi ekonominė krizė aštriai palietė ir Lietuvos miestų darbininkų gyvenimą. Pagilėjus klasiniams prieštaravimams, suaktyvėjo revoliucinis judėjimas. Tuo metu įvykusiame LSDP ketvirtajame suvažiavime buvo priimtas nutarimas pradėti leisti laikraštį⁴⁴. „Echo Życia Robotniczego na Litwie“ trečiosios serijos 1-asis numeris pasirodė 1902 m. gegužės mėn. Vilniuje. Pirmieji du numeriai buvo atspausdinti hektografu, kiti (išėję 1902—1905 m.) — spaustuviniu būdu Tilžėje. Laikraštis reiškė tuo metu partijai vadovavusių S. Kairio, V. Sirutavičiaus įsitikinimus. Be darbininkų padėties, augančio darbininkų judėjimo nušvietimo, jame buvo propaguojamos ir nacionalistinės pažiūros.

„Echo Życia Robotniczego“ serijos, pradėjusios eiti 1897 m., tęsėsi iki 1906 metų, 1906 m. Tilžėje išėjo paskutinė — ketvirtoji — serija. Ir šio laikotarpio, ir vėlesnėje spaudoje apie jo leidimą yra įvairių netikslumų. Vienur bandoma atskirus savarankiškus „Echo Życia Robotniczego“ lei-

³⁸ J. Ochmański. Min. veik., p. 98.

³⁹ V. Biržiška. Iš lietuviškosios laikraštijos praeities. — „Bibliografijos žinios“, 1932, Nr. 6, p. 224; Lietuvių enciklopedija, t. I. Bostonas, p. 53.

⁴⁰ K. Grinius. Atsiminimai ir mintys, t. 2, Čikaga, 1962, p. 13.

⁴¹ MLTE, t. 2, p. 633.

⁴² Ten pat.

⁴³ „Bibliotekų darbas“, 1973, Nr. 12, p. 29.

⁴⁴ „Echo Życia Robotniczego na Litwie“, seria III, 1902, Nr. 3, p. 1.

dinius sujungti į vieną⁴⁵, kitur painiojami leidimo metai, pavadinimai⁴⁶, serijos bei spausdinimo būdas⁴⁷. Siekiant to išvengti, žemiau pateikiame visų „Echo Życia Robotniczego“ serijų patikslintus duomenis:

1. „Echo Życia Robotniczego“ [Seria I]. W. (išsp. hektografu):
1897, Nr. 1—7, po 2—11 p.
1898, Nr. 8—9; po 6—9 p.
2. „Echo Życia Robotniczego“. Seria II. W. (išsp. hektografu):
1898, Nr. 1, 22 p. (į lietuvių k. buvo išverstas pavad. „Aidas Lietuvos darbininkų gyvenimo“).
3. „Echo Życia Robotniczego na Litwie“. Seria III:
1902, Nr. 1—2, po 10—15 p. (išsp. hektografu Vilniuje);
1902, Nr. 3, 18 p.
1903, Nr. 4—5, po 10—20 p. } (išsp. spaustuviniu būdu Tilžėje)
1905, Nr. 6, 16 p.
4. „Echo Życia Robotniczego na Litwie“. Seria IV. (išsp. spaustuviniu būdu Tilžėje):
1906, Nr. 1—3, 48 p.

Bręstant 1905 m. revoliucijai, Lietuvos socialdemokratai rūpinosi kuo plačiau informuoti visuomenę apie augantį revoliucinį judėjimą Rusijoje. Tuo reikalu 1905 m. vasario 2 d. Mintaujoje buvo išleistas hektografuotas laikraštis „Kova“. Sumanymas leisti tokio pavadinimo laikraštį V. Kapsukui kilo dar 1903 m., kai jis ėmė reikšti nepasitenkinimą varpininkais. Nutraukęs su jais ryšius, V. Kapsukas jautė, kad daugelis pažangių lietuvių dar tebegyvena pereinamąjį abejonių ir svyravimų laikotarpį⁴⁸. Norėdamas jiems padėti, jis pradėjo organizuoti mokslinį socialdemokratų laikraštį. LSDP vadovai buvo apsiėmę leisti jį kaip partijos organą ir įvesti kolektyvinį LSDP laikraščių redagavimą⁴⁹. Pirmasis „Kovos“ numeris jau buvo beveik paruoštas, tačiau LSDP atsakingi darbuotojai, vadovaudamiesi siaurais interesais, laikraščio neišleido. V. Kapsukas, negalėdamas pritarti LSDP vadovų pozicijai ir jų taktikai, 1904 m. rudenį pradėjo kurti atskirą nuo LSDP „Draugo“ organizaciją⁵⁰. Ji išleido laikraštį „Draugas“, vėliau — naujai paruoštą hektografuotą leidinį „Kova“. Tačiau išliepsnojusi 1905 m. revoliucija pakeitė laikraščio pobūdį. Įžanginiame „Kovos“ straipsnyje „Vyrų į kovą!“ rašoma: „(...) mes ir rūpinsimės laikas nuo laiko suteikti šitam laikraštėly įdomesnes žinias-žinienes, kurios negali rasti sau vietos cenzūruojamuose laikraščiuose. Šį numerį ypatingai pašvenčiame minėtiems darbininkų streikams [Peter-

⁴⁵ V. Kapsukas. Raštai, t. 5. V., 1962, p. 516; Z. Kormanowa. Min. veik., p. 11.

⁴⁶ Z. Angarietis. Iš Lietuvos darbininkų istorinio archyvo. — „Kibirkštis“, 1926, Nr. 12, p. 46.

⁴⁷ Ten pat, p. 49; K. Grinius. Min. veik., p. 13.

⁴⁸ V. Kapsukas. Raštai, t. 1. V., 1960, p. 262.

⁴⁹ Tuo metu A. Janulaičio redaguojamo „Darbininkų balso“ (ėjęs R. Prūsijoje) idėjiniai ir organizaciniai ryšiai su darbininkais buvo silpni, jame atspindėjo smulkiaburžuaziniai siekiai, ir todėl V. Kapsukas siūlė LSDP vadovybei įvesti kolektyvinį laikraščio redagavimą. — V. Kapsukas. Raštai, t. 1, p. 263.

⁵⁰ Ten pat, p. 92.

burgej⁵¹. Išėjo vienas hektografuotas numeris. Laikraštį redagavo ir tekstą parašė V. Kapsukas.

Šiuo laikotarpiu hektografuotus periodinius leidinius pradėjo leisti kai kurios vietinės organizacijos. 1905 m. Panevėžio LSDP organizacija išleido lietuvių, lenkų ir rusų kalbomis „Biuletėnius“⁵². Lietuvių kalba „Biuletėnis“ buvo leidžiamas 1905 m. vasario—kovo mėnesiais. Iš viso pasirodė 2 numeriai. 1-ojo numerio išėjo 100 egzempliorių⁵³. Šis numeris saugomas Partijos istorijos instituto prie LKP CK partiniame archyve⁵⁴. Kartu 90 egz. tiražu išėjo „Biuletyn“ lenkų kalba⁵⁵. 1905 m. hektografuotas biuletėnis (2 numeriai) buvo išleistas ir rusų kalba. 2-ojo numerio išėjo 115 egzempliorių⁵⁶. Palyginus TSRS Cetriniame valstybiniame Spalio revoliucijos ir socialistinės statybos archyve esantį lenkiškojo biuletėnio 1-ąjį numerį su E. Griškūnaitės surastu Partijos istorijos institute prie LKP CK „Biuletėnio“ lietuvių kalba numeriu, paaiškėjo, kad jų turiniai yra panašūs. Laikraščiuose vietos gyventojams teikiama objektyvi informacija apie darbininkų judėjimą Lietuvoje ir skatinama kovoti prieš carinę santvarką. Tik lietuvių kalba išleistas „Biuletėnis“ plačiau palietė klerikalų pozicijas 1905 m. revoliucijoje. Lenkiškasis biuletėnis daugiau pateikia duomenų apie LSDP Panevėžio organizacijos išplatintą revoliucinę literatūrą apylinkėse. Antrieji biuletėnių numeriai buvo išleisti lietuvių ir rusų kalbomis. Išliko antrasis rusiškasis numeris (Vilniaus V. Kapsuko universiteto mokslinėje bibliotekoje). Kadangi pirmieji visomis trimis kalbomis išėję „Biuletėnio“ numeriai panašūs, greičiausiai ir lietuviškojo „Biuletėnio“ numerio turinys yra toks pat, kaip ir rusiškojo.

Hektografuotus leidinius leido ir Suvalkų LSDP organizacija. 1905 m. (1-as numeris — 1500 egz.) išėjo 2 leidinio „Smertis“ numeriai⁵⁷. Leidinių neišliko, daugiau žinių apie jį neaptikta.

1904—1905 m. Lietuvoje ir Baltarusijoje aktyviai pradėjo veikti RSDDP Vilniaus grupė. Ji organizavo demonstracijas, platino revoliucinę literatūrą. Po RSDDP II suvažiavimo Vilniaus grupė nuosekliai propagavo Lietuvoje socialdemokratinio judėjimo organizacijos vienybės principą, išplėtė kovą prieš nacionalizmą⁵⁸.

Stiprėjanti RSDDP Vilniaus grupė suaktyvino leidybinę veiklą. 1905 m. ji spausdino politinėmis temomis atsišaukimus, lapelius kariams, rusų ir lenkų kalbomis leido ekonominio ir politinio pobūdžio spaudinius. 1905 m. rugpiūčio 10 d. Vilniuje buvo hektografu išleistas pirmasis numeris „Листок Виленской группы РСДРП“. Vedamajame rašoma, kad vis labiau reikia vietinio organo, kuris kartkartėm supažindintų visus čionykščius draugus su svarbiausiais vietos visuomeninio gyvenimo įvykiais ir

⁵¹ „Kova“, 1905, Nr. 1, p. 1.

⁵² „Biuletėnis“, 1905, Nr. 1—2; „Biuletyn“, 1905, Nr. 1.

⁵³ „Darbininkų balsas“, 1905, Nr. 3, p. 104.

⁵⁴ PA, FS-1770-III, 4 b.

⁵⁵ Išlikęs egzempliorius saugomas TSRS Centriniame valstybiniame Spalio revoliucijos ir socializmo statybos archyve (f. 1741, 1905 m., Nr. 12 392).

⁵⁶ Iš partijos darbų. — „Darbininkų balsas“, 1905, Nr. 4, p. 135.

⁵⁷ „Darbininkų balsas“, 1905, Nr. 8, p. 263; Nr. 9, p. 294.

⁵⁸ Lietuvos Komunistų partijos istorijos apybraiža, t. 1, p. 114.

papildytų darbininkų susirinkimus, kurių čia vis trūksta⁵⁹. Nelegaliai išėjęs 12-os puslapių leidinys buvo platinamas visame Lietuvos ir Baltarusijos krašte.

Socialdemokratinė periodinė spauda užima svarbią vietą darbininkų judėjimo istorijos šaltiniuose. Ji nėra pagalbinė, iliustracinė medžiaga, bet sudaro atskirą šaltinių grupę darbininkų judėjimui tyrinėti. Iš 88 periodikos numerių, išleistų 1896—1905 m. LSDP, LDS, RSDDP Vilniaus grupės ir „Draugo“ organizacijos, — 25 yra hektografuoti. Palyginkime Lietuvos socialdemokratų hektografuotus ir spaustuvinio būdu išleistus periodinius leidinius:

Lentelė 1

Metai	Hektografuotų leidinių numerių	Spausdintų leidinių numerių	Iš viso	Kokiomis kalbomis		
				lietuvių	rusų	lenkų
1896	—	2	2	1	—	1
1897	9	1	10	—	—	10
1898	5	1	6	1	—	5
1899	—	5	5	4	—	1
1900	—	—	—	—	—	—
1901	—	1	1	1	—	—
1902	2	7	9	6	—	3
1903	—	8	8	6	—	2
1904	—	10	10	10	—	—
1905	9	28	37	29	3	5
Iš viso	25	63	88	58	3	27

Aktyviausiai hektografuota spauda buvo leidžiama pirmaisiais Lietuvos socialdemokratinė organizacijų kūrimosi metais ir 1905 m. revoliucijos laikotarpiu. Hektografuoti leidiniai ėjo neperiodiškai. Ilgesnį laiką buvo leidžiamas I serijos „Echo Życia Robotniczego“ (1897—1898 išėjo 9 numeriai). 1897—1898 m. „Przegląd Robotniczy“ buvo išleista 3 numeriai. Kitų leidinių išėjo po 1—2 numerius. Pagal kalbas hektografuoti leidiniai išėjo taip: lietuvių kalba išleista 5 numeriai (9% socialdemokratų išleistų lietuvių kalba per tą laikotarpį periodinių leidinių), lenkų — 17 (63% lenkų kalba išleistų aukščiau paminėtų partijų periodinių leidinių), rusų — 3 (100%). Socialdemokratų hektografuotų periodinių leidinių žydų kalba nerasta.

Visi šiuo būdu išspausdinti periodiniai leidiniai buvo leidžiami nelegaliai. Jų struktūra vienoda, tačiau medžiagą galima suskirstyti į dvi dalis: oficialiąją, kur buvo skelbiama socialdemokratinė organizacijų suvažiavimo dokumentai, partijų programos bei jų veiklos ataskaitos, ir neoficialiąją — nedideli straipsniai, vietinių įvykių kronika, žinios iš kitų Rusijos miestų ir užsienio. Kai kurių leidinių skyriai buvo su antraštelėmis bei rubrikomis. Pavyzdžiui, 1897 m. „Echo Życia Robotniczego“ (serija I) medžiaga apie įmonių darbininkų darbo sąlygas, ekonominės

⁵⁹ От редакции.— «Листок Виленской группы РСДРП», 1905, № 1, с. 1.

kovos rezultatus buvo spausdinama antrašte „Rezultat solidarności“ („Solidarumo rezultatai“); apie savininkų piktnaudžiavimą įmonėse ir išnaudojimą — „Nadużycia“ („Piktnaudžiavimai“). Kitose „Echo Życia Robotniczego“ serijose yra tokios rubrikos: „Wiadomości bieżące“, „Korespondencje“ („Aktualiausios žinios“, „Korespondencijos“), „Z fachu stolarskiego“ („Iš staliaus amato“). Daugelyje leidinių medžiaga nebuvo grupuojama pagal rubrikas, bet straipsniai turėjo individualias antraštes. Beveik kiekviename XIX a. laikraščio numeryje buvo propaguojama klasių kovos ir solidarumo idėjos, iliustruojamos konkrečiais pavyzdžiais. Kai kuriuose laikraščiuose, pavyzdžiui, „Przegląd Robotniczy“, jau buvo keliami politiniai lozungai. Tačiau apskritai vyravo ekonominės kovos reikalavimai. „Echo Życia Robotniczego na Litwie“ (1902) akcentavo išsivadavimo kovos poreikį, tačiau atsiribojo nuo vieningos politinės kovos su Rusijos proletariatu. Laikraštis propagavo nepriklausomos demokratinės respublikos idėją, pavienių Rusijos imperijos tautų kovą prieš caro patvaldystę.

Lietuvos socialdemokratų periodikoje skelbiama medžiaga buvo įvairi ir liėtė darbininkų judėjimą įvairiose Lietuvos vietose, taip pat Rusijoje ir užsienyje. Pateikiame 1897—1905 m. išlikusios socialdemokratų periodikos tematiką (žr. 2 lentelę).

Daugiausia informacijos yra trijose „Echo Życia Robotniczego“ serijose ir „Przegląd Robotniczy“. Juose užfiksuota daug faktų iš darbininkų judėjimo Vilniuje, Kaune ir kitose Lietuvos vietose. Iš viso 1897—1905 m. socialdemokratų hektografuotoje periodikoje buvo išspausdinta 94 straipsniai ir korespondencijos.

Ne visi to laikotarpio periodikos numeriai išliko. Iš 25, išleistų šiuo metu, šalies bibliotekose bei archyvuose saugoma tik vienuolika numerių. Remiantis archyvine medžiaga ir kitais šaltiniais⁶⁰, mėginta nustatyti jų tematiką. Štai kokiais klausimais buvo rašoma „Echo Życia Robotniczego“ pirmosios serijos neišlikusiuose numeriuose (žr. 3 lentelę).

Laikraščio „Echo Życia Robotniczego“ I serijos pirmojo numerio turinys nenustatytas. Iš viso šiame leidinyje išspausdinta 47 straipsniai ir žinutės. Daugiausia buvo rašoma apie darbininkų judėjimą, Gegužės pirmosios minėjimus. Šiame laikraštyje buvo spausdinami A. Gulbinovičiaus eilėraščiai ir pasakojimai.

Taip pat neišliko pirmas ir trečias „Przegląd Robotniczy“ numeriai. Lietuvos TSR Centriniam valstybiniame istorijos archyve (Vilniaus gubernijos žandarų valdybos fonde) saugomas dokumentas „Gektografirovannyja izdaniya na polskom jazyke“, iš kurio sužinome, kas buvo rašoma šio laikraščio dviejuose numeriuose⁶¹:

Nr. 1 — 1) Straipsnyje „Draugai darbininkai“ pasakojama apie sunkią darbininkų padėtį, Peterburgo ir Amerikos darbininkų kovą už geresnę ateitį, pateikiamas žydų darbininkų kovos pavyzdys Lietuvoje, nu-

⁶⁰ CVIA, f. 419, ap. 1, b. 924, l. 316—318; CVIA, f. 419, ap. 1, b. 925, l. 49; „Robotnik Litewski“, 1898, Nr. 2, p. 75—76; „Robotnik Litewski“, 1899, Nr. 3, p. 80 .

⁶¹ CVIA, f. 419, ap. 1, b. 924, l. 317.

Periodikos pavadinimai, metai, numeriai	Socializmo idėjų propagavimas	Bendrieji klausimai	Darbininkų judėjimas			Darbininkų ekonom. ir polit. padėtis Darbo sąlygos													
			N. Vilnioje	Panevėžio apylinkėje	Rusijoje ir užsienyje	Bendrieji klausimai	Kaune	N. Vilnioje	Siauliuose	Vilniuje	Rusijoje ir užsienyje								
												1	2	3	4	5	6	7	8
„Koweński Robotnik“, 1897, Nr. 1							1												
„Echo Zycia Robotniczego“, Seria I, 1898, Nr. 2, 8		1				2						2		1					
„Przegląd Robotniczy“, 1898, Nr. 2																			
„Echo Zycia Robotniczego“, Seria II, 1898, Nr. 1	1				1	1	1	2	1	6									
„Echo Zycia Robotniczego na Litwie“, Seria III, 1902, Nr. 1—2		1					1	1		6									
„Biuletėnis“ (liet. ir lenkų k.), 1905, Nr. 1					1														
„Kova“, 1905, Nr. 1						2													
«Бюллетень», 1905, № 1																			
«Листок Виленской группы РСДРП», 1905, № 1					1														
Iš viso		1 2	1 1	3 3	3 3	3 3	1 14	1 1											

Lentelė 3

Tematika		Straipsnių skaičius						
		1897 m.				1898 m.		
		Nr. 3	Nr. 4	Nr. 5	Nr. 6	Nr. 7	Nr. 9	Iš viso
Darbininkų padėtis	Vilniuje			1	1	1	3	6
	N. Vilnioje	1						1
Gegužės pirmosios šventimas	Bendrieji kl.	1	1				1	3
	Vilniuje			2				2
	Užsienyje			1				1
Darbininkų judėjimas	Vilniuje	1			4	3		8
	Užsienyje					1		1
Streikai Vilniuje	Batsiuvių					1		1
	Mūrininkų						1	1
	Sluvėjų	1						1
	Skalbėjų		1			1	1	3

Valstiečių padėtis	Socialdemokratų org. veikla				Valstybės dūma	Socialdemokratų spaudos platinimas	Gegužės pirmoji			Demonstracijos, streikai, boikotas						Iš viso straipsnių						
	Lietuvos darbininkų sąjunga	RSDDP Vilniaus grupė	LSDP	Apie RSDDP			Kaune	Šiauliuose	Vilniuje	Kaune	N. Vilniuje	Panevėžyje	Šiauliuose	Kupiškyje	Vilniuje		Rusijoje ir užsienyje	Areštai	Represijos	Caro tarnai	Klerikalai	Kiti klausimai
						1			1						1	1				5		
	1			1				2	1				5	2	1			1	1	19		
							1						1		1				1	6		
1					3				1					2	2	1		2	3	1	29	
			1				1	1	1	6		1	1				1			22		
														1						1		
															1					3		
																				1		
	4				1	1									1					8		
1	1	4	1	1	1	5	1	1	4	8	1	1	2	1	9	5	3	2	3	4	2	94

Tematika	Straipsnių skaičius						
	1897 m.				1898 m.		
	Nr. 3	Nr. 4	Nr. 5	Nr. 6	Nr. 7	Nr. 9	Iš viso
Streikas Vilkaviškyje			1				1
Areštai					1		1
Iš kalinių gyvenimo							1
Darbininkų savišvieta							1
Einamosios žinios			1	1		1	1
Kiti straipsniai		2	1	1	1	2	6
Eilėraščiai, apsakymai		2		1		1	4
Iš viso	6	5	8	7	11	10	47

rodoma, kad įsteigtas „Darbininkų žodis“ ir kokie jo tikslai. Straipsnio pabaigoje duodama 1896—1897 m. Lietuvos darbininkų sąjungos veiklos apžvalga.

2) Straipsnyje „Mokėjimas nuo vieneto“ įrodinėjama šios apmokėjimo formos nenaudingumas darbininkams.

3) Straipsnyje „Geležinkelio darbininkų streikas“ aprašomas 1897 m. sausio 25 d. geležinkelio darbininkų streikas Vilniuje, kur duodama žinių apie padienų darbininkų streikus ir streiką Menkės (tėvo) įmonėje. Išspausdinta ataskaita apie rusų socialdemokratų dalyvavimą Londono kongrese.

Nr. 3. — 1) „Lietuvos darbininkų ir Rusijos socialdemokratų darbininkų partija“,

2) „Iš užsienio“,

3) „Iš Amerikos“,

4) „Streikai Lietuvoje, Baltarusijoje, Peterburge“,

5) „Vilnius. Politiniai kaliniai“. Aprašoma politinių kali-

nių padėtis, įvykdyti nuosprendžiai.

Taip pat nustatytas 1905 m. lietuvių kalba ėjusio „Biuletenio“ turinys⁶²:

Nr. 2. — Rašoma apie vietos LSDP, dalyvaujant Bundui, organizuotą demonstraciją ir mitingą Kupiškėje. Mitinge oratoriai nušvietė politinę padėtį ir įvykius Rusijoje, ragino įsijungti į kovą. Straipsnio pabaigoje kalbama apie proklamacijų platinimą⁶³.

Lietuvos socialdemokratų hektografuotuose leidiniuose gausu to laikotarpio medžiagos iš ekonominio ir politinio gyvenimo, darbininkų judėjimo istorijos.

Ar šią medžiagą galima laikyti autentiška ir kokia jos vertė?

Nė vienas darbininkų judėjimo istorijos šaltinis (reikalų bylos, periodinė spauda, memuarai, publikacijos) visų faktų pilnai neatspindi. Jis išreiškia tam tikros socialinės grupės ar vieno asmens interesus.

Periodinė spauda, kaip masinė komunikacijos priemonė, gindama savo klasės ekonominius ir politinius siekimus, veda ideologinę propagandą, formuoja visuomenės nuomonę, gina tos klasės interesus ir fiksuoja ekonominio, politinio ir kultūrinio gyvenimo pasireiškimus joje, atspindi visuomenės judėjimo reiškinius, klasinius prieštaravimus.

Lietuvoje socialdemokratinė spauda atsirado, augant organizuotam visuomenės judėjimui, t. y. susikūrus socialdemokratinėms organizacijoms. Šios organizacijos savo spaudoje siekė išryškinti antagonistinius prieštaravimus, parodyti klasinę nelygybę, žmogaus socialinę prigimtį ir jo teises. Šiuos reiškinius jos kėlė, pagrįsdamos konkrečiais to laikotarpio gyvenimo faktais.

Socialdemokratinės organizacijos, gindamos darbininkų klasės interesus, to laikotarpio įvykius nušvietė iš jos pozicijų. Be to, socialdemokratų hektografuotų leidinių, kaip istorijos šaltinio, autentiškumą apsprendžia partinis požiūris. Tačiau čia gali iškilti klausimas, kiek pateikti fak-

⁶² „Darbininkų balsas“, 1905, Nr. 3, p. 97—98.

⁶³ Šio numerio turinys nustatytas analogijos metodu.

tai pilni bei patikimi. O tai priklausu nuo daugelio priežasčių. Pirmiausia nuo to, kokios autorius politinės pažiūros, iš kokių šaltinių (pirminių ar antrinių) buvo gauta medžiaga, ar to šaltinio autorius sugebėjo stebėti ir aiškinti įvykius, faktus, suvokti jų esmę.

Socialdemokratų hektografuotų periodinių leidinių straipsnių autoriai buvo aktyvūs darbininkų judėjimo dalyviai — A. Gulbinovičius, J. Janulevičius, V. Perazičius ir kiti, socialdemokratinių organizacijų vadovai arba laikraščių redaktoriai — F. Dzeržinskis, A. Domaševičius, V. Kapsukas, M. Kozlovskis, E. Sokolovskis, S. Trusevičius. Jie beveik visi priklausė revoliucinei marksistinei socialdemokratų kryptčiai, į darbininkų judėjimą įsijungė jau susipažinę su socializmo idėjomis, visuomenės gyvenimo įvykius vertino iš pažangios pasaulėžiūros pozicijų. Laikraščių bendradarbiai buvo politiškai subrendę, sąmoningi darbininkų klasės interesų gynėjai, pasiryžę kovotojai už socialinės santvarkos pakeitimą.

Lietuvos socialdemokratų hektografuotų leidinių bendradarbiai, objektyviai orientuodamiesi visuomeniniame ir politiniame gyvenime, turėjo galimybę pateikti iš darbininkų klasės pozicijų įvertintą medžiagą. Aktyviai dalyvaudami darbininkų judėjime, dažniausiai būdami streikų, demonstracijų organizatoriai, visa tai jie ir aprašydavo. Pavyzdžiui, straipsnis „Kilka sŏw o więźniach politycznych“, išspausdintas antrame „Przegład Robotniczy“ numeryje, buvo parašytas LSD narių, sėdintčių Vilniaus kalėjime. Tame pačiame laikraštyje buvo išspausdinta „Darbininkų sąjungos“ programos pagrindai. „Kowieński Robotnik“ numerio medžiaga ištiesai buvo parašyta F. Dzeržinskio, kuris 1897 m. partijos buvo pasiūstas į Kauną organizuoti socialdemokratinės organizacijos. Susipažinęs su Kauno proletariato gyvenimu, jis pateikia žinių iš Rekošo, Šmidto, Tilmanso fabrikų, aprašo sunkią darbininkų padėtį. Žinių apie Šiaurės vakarų komiteto socialdemokratinių grupių suvažiavimą duoda RSDDP Vilniaus grupės nariai hektografuotame leidinyje „Листок Виленской группы РСДРП“.

Norėdami nustatyti, kiek šioje spaudoje pateikiami faktai patikimi ir kokia jos vieta šios rūšies šaltinių tarpe, socialdemokratų hektografuotos periodinės spaudos medžiagą palyginkime su kitais šaltiniais.

Papiernia w Kuczuryszkach

9-go stycznia na fabrykę zjechała nagle policija i žandarmi. Powodem niespodzianej wizyty było niezadowolenie robotników ze zbyt długiego dnia roboczego i obcinania płacy. Dzień roboczy w Kuczuryszkach trwał 12 godz. na jedną zmianę, a z soboty na niedzielę 24 g. W ten sposób robotnicy mieli co dwa tygodnie wolne święta. Przebrała się miarka cierpliwości towarzyszy: pewnego dnia nie poszli do roboty żądając: 1) 3-ciej zmiany i 2) wszystkich wolnych świąt. Fabrykant w odpowiedzi na żądania robotników, objawił 18-to godzinny dzień rob. Robotnicy na to nie zgodzili się pozostawiając fabry-

Ruch robotniczy w papierni w Kuczuryszkach

Od pewnego czasu pracujący na tej fabryce zaczęli okazywać niezadowolenie z powodu długiego dnia roboczego i obniżenia płacy. Zeby unikąć pracy niedzielnej naprz., wypadało pracować w sobotę całą dobę. Pewnego dnia robotnicy zastrejkowali, żądając zaprowadzenia 3 ch zmian (było 2) i przerywania pracy w dniu świąteczne 8-go stycznia 1898 r. L. S. P., rozpowszechniła wśród strejkujących odezwę, aby stanowczo trzymano się przy swoim, a będzie wygrana. Odezwę tę naklejono też na ścianie w fabryce i robotnicy podczas pertraktacyj z fabrykantem potwierdzili, że wszystko, co napisano w „afiszce“

kantowi kilka dni do namysłu. 8-go stycznia rozrzucono proklamacyje L. P. S. D. wzywające do solidarności i wytrwania przy postawionych warunkach. Narazie podniesienie ducha było bardzo wielkie. Postanowili nie ustępować. Jedną odezwę przyklejono na ścianie w sali i gdy fabrykant zaczął prawić morały i dowodzić, że nic z tego co w „afiszcze” napisano nie będzie, kilku robotników zawołało: „to kłamstwo! patrz! na ścianę, na niej przyklejone prawidła, które od dzisiejszego dnia będziemy przestrzegać!” Nazajutrz zajęła policja i żandarmeryja. Zrobiona kilka rewizji przy czem niektórych towarzyszy rozbiegano do naga. Nie znaleźli nic, lecz narobili wiele strachu. Połowa wylekłych robotników wróciła do roboty (...). Niebrakło, niestety i zdrajców gotowych na usługi wyziskiwaczom. Najgorliwszy okazał się Szablowski. Towarzysze powinni go napiętnować imieniem Kaina!

„Echo Życia Robotniczego”, 1898, Nr. 8, p. 3.

Tegoroczne Święto Majowe w Wilnie

(...) Znany oprawca moskiewski Wahl robił okrutne przygotowania. On postawił na nogi wszystkich żandarmów i spieszonych kozachów i policję. Jeszcze przed tem ogłosił, że będzie sadzał na 3 miesiące do więzienia wszystkich demonstrantów. Na kilka dni przed majem po mieście krążyły patrole, jeździła dzicz kozacka. (...) Gdy nadszedł dzień święta, wszystkie bramy zamknięto od rana. Policja i wojsko pładrowały po mieście. Od 6-tej wieczorem robotnicy w świątecznych ubraniach zaczęli tłumnie gromadzić się po ulicach Wielkiej, i Niemieckiej. Około godziny 8-mej otworzyła się gromada robotników na Niemieckiej ulicy. Towarzysze podnieśli sztandar czerwony i zaśpiewali pieśń robotniczą. Z dzikiem wyciem, z podniesionymi nahajkami napadła na nich dzicz kozacka: biła nahajkami, tratowała koźmi, wielu arestowała. Satrapa carski sprawił sobie krawawe igrzysko na ulicach Wilna. (...)

Z rozkazu cara Wahl zastosował chłostę do 28-ju towarzyszy, aresztowanych na ulicy. (...)

„Echo Życia Robotniczego”, 1902, Nr. 2, s. 3—4.

(odezwie), jest prawdą i że tego właśnie nadal oni wszyscy będą się trzymali. 9-go wieczorem przyjechała policja z żandarmeryą i inspektorem; całą noc rewidowano robotników. Niektóre robotnice rozbiegano do naga i pastwiono się bezczelnie nad nimi. Używano też najrozmaitszych sposobów, żeby nastraszyć robotników i złamać ich jedność. Po skńczonych rewizjach policja hulała w fabrycznym kantarze, a tym czasem część przestraszonych robotników z rana zdecydowała się pójść do roboty i tym sposobem zaprzęła siebie i swych towarzyszy do jarzma dawniejszego wyzysku. Znalazł się pomiędzy nimi nawet zdrajca, niejaki Szablowski, który doniósł fabrykantowi ina swych towarzyszy i od tego czasu stał się jego szpiclem.

„Robotnik Litewski”, 1899, Nr. 3. s. 78—77.

(1898) sausio 10 d. sustreikavo darbininkai popieriaus dirbtuvėje Kučkuriškiuose, arti Vilniaus dėl įvedimo trijų pamainų darbe ir šventimo švenčių. Įsikišo žandarai, padarė daugel kratų ir areštavo jimų, išplatino visokius pabauginimus ir dėlto streikas tapo pralaimėtas.

„Vienybė lietuvninkų”, 1899, bal. 26, Nr. 17, p. 204.

Vilniaus apygardos teismo prokuroro pranešimas Vilniaus teismo rūmų prokurorui apie Gegužės Pirmosios demonstraciją Vilniuje.

(...) balandžio 18 d., Vilniuje tarp 7 ir 8 val. vakaro darbininkai demonstratyviai šventė gegužės 1 d. Nurodytu laiku iš publikos, vaikštinėjusios Vokiečių gatvės šaligatviais, į vidurį gatvės išėjo grupė darbininkų — apie 30 žmonių, šaukdami „valio“, nešini dviem raudonomis vėliavomis, vienoje iš kurių buvo užrašyta: „Tegyvuoja Gegužės Pirmoji! Tegyvuoja 8 val. darbo diena!“, o kitoje — „Šalin patvaldystę! Tegyvuoja politinė laisvė!“ Vos tik šita darbininkų grupė išsiskyrė iš publikos, Vilniaus m. 2-sios nuovados pristavas Končevskis ir kvartalinis policininkas Gomolickis puolė prie jos, atėmė abi vėliavas ir, pribėgusių prie jų Vilniaus m. 1-osios nuovados pristavo Snitko, kitų policijos pareigūnų ir kazokų padedami, sulaukė 54 manifestantus. (...)

Siandien, ištyrus visus suimtuosius, Vilniaus gubernatoriaus fon Valio įsakymu 23 žmonės perduoti Vilniaus gubernijos žandarų valdybos žiniai. 26 suimtiesiems įkresta po 20 ryškčių, ir jie išsiųsti jų asmenybei nustatyti ir apgyvendinti jų gy-

Święto majowe w Kownie

Nasi towarzysze uroczystie obchodzili tego roku dzień pierwszego maja. Kowieński Kom. Rob. postanowił obchodzić święto majowe drugiego dnia Wielkiej Nocy i w proklamacjach zapowiedział demonstrację na Mikołajewskim bulwarze. Policya i żandarmerija stała [na] pogotowiu. Kozaków w mieście nie było. O 8-ej godz. kilkuset towarzyszy zebrało się przed gmachem sądu okręgowego, ze śpiewem i okrzykami „precz z rządem carskim, niech żyje wolność!” ruszyli wzdłuż bulwaru. Dopadła policya. Policmajster podjechał przed zgromadzonych i stojąc w dorożce, namawiał do rozejścia. Demonstranci na jego słowa odpowiedzieli okrzykami: „precz policya, niech zginie carat, niech żyje wolność!” Wnet zgraja policyi, i żandarmów rzuciła się na zebranych, z tłumem łapano jednostki. Demonstranci przeszli bulwar, zawrócili, przeszli znów i poczeli się rozchodzić. Aresztowano 24-ech towarzyszy (18 Litw. i 6 Żydów). Większość aresztowanych po paru tygodniach wypuszczono.

„Echo Życia Robotniczego”, 1902, Nr. 2, s. 7.

Fabryka obuwia Grotfinkiel i kom.

W ręcznym oddziale majstra Dąbrowskiego chciano wprowadzić sztrafy. 29 stycznia fabrykant kazał osztrafować 3 robotników. Wówczas towarzysze, w liczbie 8 ujęli się za pokrzywdzonym i wypowiedzieli robotę na 2 tygodnie przed terminem, jak prawo każe. Po 10 dniach fabrykant opamiętał się wrócił sztraf i obiecał na przyszłość nie sztrafować.

„Echo Życia Robotniczego”, 1898, Nr. 8, p. 2.

venamojoje vietoje; 5 žmonės paleisti, kaip neturį nieko bendra su byla. (...)

Lietuvos TSR istorijos šaltiniai, t. 2, V., 1965, p. 302—303.

Kauno policmeisterio raportas Kauno gubernijos žandarų valdybos viršininkui apie Gegužės Pirmosios demonstraciją Kaune

Naktį į balandžio 14 d. Kaune, daugiau sia kiemuose, kuriuose gyvena darbininkai ir amatininkai, buvo išmėtyti atsišaukimai, raginantieji darbininkus švesti pagal naują stilių gegužės 1 d. ir ryšium su tuo surengti manifestaciją, o 15 d. rytą tokie atsišaukimai buvo dalijami prie bažnyčių, o kai kurie buvo išmėtyti gatvėse. Iš atsišaukimų matyti, kad šią manifestaciją numatyta surengti ne balandžio 18 d., o 15 d. 5 val. popiet Nikolajaus prospekte. (...)

Apie 9 val. vakaro, pradėjus temti, vaikščiojantieji darbininkai tuoj pat susibūrė į maždaug 70—100 žmonių būrį ir, išsirikiavę eilėmis, pradėjo eiti soboro link. Minioje aidėjo šūkiai: „Tegyvuoją narodovolcai, valio! Šalin policiją! Šalin vyriausybę! Valio!“ Prie šio būrio prisidėjo publika, vaikščiojusi Nikolajaus prospektu, bet manifestacijoje ji nedalyvavo.

Policijos pareigūnai ir buvę čia pat žandarų puskarininkiai darbininkų būrį išsklaidė; buvo suimta 16 dalyvavusių manifestacijoje žmonių, kurie, pristačius juos į policijos valdybą, pasirodė esą Tilmanso, Šuvalo fabrikų darbininkai, bandelių keptėjai, batsiuviai ir kiti lenkų bei žydų tautybių darbininkai. (...)

Lietuvos TSR istorijos šaltiniai, t. 2, p. 301—302.

Streikai 1898 m.

Sausio 29 d. Grotfinkelio ir Co avalinės dirbtuvėje užveizėtojas Dambrauskas pinigiškai nubaudė 3 darbininkus; aštuoni likusieji užstodami savo draugus visi atsakė, kad po 14 dienų pamesią darbą dėlto. Po 10 dienų Grotfinkelis perprašė darbininkus, sugrąžino tas baudas ir prižadėjo daugiau pinigiskai nebausti nei vieno.

„Vienybė lietuvninkų”, 1899, bal. 26, Nr. 17, p. 204.

Tokiu būdu palyginome kai kurių hektografuotų periodinių leidinių vieną ar daugiau straipsnių su kitais šaltiniais. Štai kaip atrodo palyginimo rezultatai lentelėse.

Lentelė 4

Hektografuoti šaltiniai	Spaustuviniu būdu išleisti šaltiniai	Faktai sutampa	Faktų elementai sutampa
1. Papiernia w Kuczuryszkach. — „Echo Życia Robotniczego“, 1898, Nr. 8.	Ruch robotniczy w papierni w Kuczuryszkach. — „Robotnik Litewski“, 1899, Nr. 3.	sutampa	tiksliai sutampa
2. Strejk mularzy. — „Przeгляд Robotniczy“, 1898, Nr. 2.	Ruch robotniczy u mularzy w Wilnie i jego okolicach. — Ten pat.	sutampa	iš dalies sutampa
3. Święto majowe w Wilnie. Obchody majowe w Wilnie. — „Echo Życia Robotniczego“, 1897, Nr. 5.	Darbininkų šventė Vilniuje 1897 ir 1898 metuos. — „Lietuvos darbininkas“, 1899, Nr. 3.	sutampa	—
4. O nowem prawie fabrycznem. — Ten pat, 1897, Nr. 6.	Iš įstatymo apie darbo dienos trukmę fabrikuose bei įmonėse. — Lietuvos TSR istorijos šaltiniai, t. 2. V., 1965, p. 248—249.	sutampa	—
5. Tegoroczne święto Majowe w Wilnie. — „Echo Życia Robotniczego“, 1902, Nr. 2.	Vilniaus apygardos teismo prokuroro pranešimas Vilniaus teismo rūmų prokurorui apie Gegužės Pirmosios demonstraciją Vilniuje. — Ten pat, p. 302—303.	sutampa	sutampa
6. Święto Majowe w Kownie. — Ten pat.	Kauno policmeisterio raportas Kauno gubernijos žandarų valdybos viršininkui apie Gegužės Pirmosios demonstraciją Kaune. — Ten pat, p. 301—302.	sutampa	sutampa
7. Šiauliai. — „Kova“, 1905, Nr. 1.	Kauno gubernijos žandarų valdybos viršininko pranešimas žandarų šefui apie visuotinę darbininkų streiką Šiauliuose. — Ten pat, p. 350.	sutampa	sutampa
8. Стачка Виленских кожевников. — «Листок Виленской группы РСДРП», 1905, № 1.	Vilniaus gubernatoriaus pranešimas Vilniaus generalgubernatoriui apie Vilniaus ir kitų vietovių darbininkų streikus liepos mėnesį. — Ten pat, p. 368—369; Революция 1905—1907 гг. в Литве, V., 1961, p. 142—143.	sutampa	iš dalies sutampa
9. Купишкис. — «Бюллетень», 1905, № 2.	Kauno vicegubernatoriaus pranešimas Vilniaus generalgubernatoriui apie politinę demonstraciją Kupiškėje. — Lietuvos TSR istorijos šaltiniai, t. 2, p. 354—355.	sutampa	sutampa
10. „Biuletėnis“, 1905, Nr. 1.	Einančiojo Kauno gubernatoriaus pareiėgas pranešimas Vilniaus generalgubernatoriui apie visuotinę darbininkų streiką Panevėžyje ir valdžios priemonės darbininkų judėjimui slopinti. — Ten pat, p. 350—351.	sutampa	sutampa

Hektografuoti šaltiniai	Spaustuviniu būdu išleisti šaltiniai	
1. Z powodu pomnika Murawjewa. — „Echo Życia Robotniczego“, 1898, Nr. 1.	Vilnius. — „Vienybė lietuvininkų“, 1899, Nr. 8.	Faktai sutampa
2. Kilka słów więźniach politycznych. — „Przegląd Robotniczy“, 1898, Nr. 2.	Kalvarija. — Ten pat, 1899, Nr. 18.	Faktai sutampa
3. Fabryka obuwia Grotfinkiel i kom. — „Echo Życia Robotniczego“, 1898, Nr. 8.	Streikai 1898 m. — Ten pat, 1899, Nr. 17.	Faktai sutampa
4. Tegoroczne święto Majowe w Wilnie. — „Echo Życia Robotniczego“, 1902, Nr. 2.	Vilnius. — „Varpas“, 1902, Nr. 6.	Faktai sutampa

Ketvirtoje lentelėje nagrinėjamojo laikotarpio hektografuotų leidinių straipsniai sulyginami su socialdemokratų spaustuviniu būdu išleistais „Robotnik Litewski“, „Lietuvos darbininko“ straipsniais, taip pat publikuotais šaltiniais („Lietuvos TSR istorijos šaltiniai“, „Революция 1905—1907 гг. в Литве“). Paaiškėjo, kad hektografuotuose leidiniuose skelbiami faktai ne tik sutampa su palygintais šaltiniais, bet kai kuriuose straipsniuose, kaip, pvz., „Popiernia w Kuszkuryszkach“, „Tegoroczne święto Majowe w Wilnie“, „Šiauliai“, „Kupiškis“, sutampa net aprašomų faktų detalės. Šiuose šaltiniuose vienodai aprašomos darbo sąlygos, darbininkų padėtis, demonstracijų bei streikų pobūdis, dalyvių skaičius, panašiai traktuojamos priežastys. Vietiniai leidiniai „Koweński Robotnik“, „Kova“ ir „Biuletėnis“ daugiausia fiksavo to krašto įvykius. „Robotnik Litewski“ bei „Lietuvos darbininkas“, atstovaudami visai Lietuvai, nušvietė darbininkų judėjimą įvairiose vietose. Hektografuotuose leidiniuose yra daugiau ir išsamesnės medžiagos iš Vilniaus darbininkų judėjimo ir socialdemokratinių organizacijų veiklos. Kai kurie hektografuoti leidiniai („Biuletėnis“, „Przegląd Robotniczy“, Nr. 1, 3) tik fiksuoja, kad vienur ar kitur tokie įvykiai tuo metu vyko. Nustatyti konkrečias žinias ar atskiras faktų detales juose nėra galimybės, nes jų numeriai neišlikę. Išaiškinus kai kurių neišlikusių leidinių ar jų numerių straipsnių antraštes ar turinius, paaiškėjo bendri teiginiai, kad leidinyje teisingai vaizduojama tikrovė, parodomi tuo metu vykę įvykiai. Kai kurie straipsniai, nors ir yra apibendrinto pobūdžio, bet jie propaguoja naujai iškilusių visuomenės gyvenimo reiškinius.

Penktoje lentelėje hektografuotus leidinius palyginome su buržuazinės liberalinės krypties savaitraščiu „Vienybė lietuvininkų“,ėjusiu JAV, ir „Varpu“,ėjusiu Tilžėje. Šie laikraščiai, ypač „Vienybė lietuvininkų“, dėjo žinias, paimtas iš „Lietuvos“, „Ūkininko“, „Tėvynės sargo“, „Naujienu“. Peržiūrėjus 1897—1899 m., 1902 ir 1905 m. „Vienybės lietuvininkų“ ir 1897—1905 m. „Varpo“ komplektus, specialiai skirtų darbininkų judėjimui straipsnių rasta nedaug. Daugiau medžiagos apie revoliucinius įvykius yra 1905 m. minėtų laikraščių puslapiuose. Kai kuriuose numeriuose duota žinių apie išėjusius socialdemokratinius periodinius leidi-

nius, areštus bei kratas. Sulyginus kelis hektografuotų leidinių straipsnius su „Varpu“ ir „Vienybė lietuvninkų“, faktai sutampa. Tačiau įvykiai pastaruosiuose traktuojami iš buržuazinių pozicijų. Į pirmą vietą iškeliami kalbos ir spaudos laisvės klausimai. Faktai pateikiami, remiantis interesais tos žmonių grupės, kuriai atstovavo laikraštis. Pavyzdžiui, laikraštis „Vienybė lietuvninkų“, skelbdamas žinias apie 1897—1899 m. areštus, skelbia tikrai buržuazinės klerikalinės pakraipos areštuotų lietuvių pavardes.

Lyginant hektografuotų leidinių medžiagą, buvo atkreiptas dėmesys į visišką ar dalinį faktų sutapimą, įvykių interpretavimą. Tačiau, aiškinant faktus, svarbu ir tai, kad hektografuotuose leidiniuose teisingai aprašomi įvykiai, kad šie leidiniai darė poveikį darbininkų ir nacionaliniam judėjimui. Iš socialdemokratinės spaudos ėmė medžiagą, ją komentavo liberalinės krypties laikraščiai: „Vienybė lietuvninkų“, „Varpas“.

Dviejų kryptių laikraščių sulyginimas parodė, kad to laikotarpio buržuazinės liberalinės krypties laikraščiuose darbininkų judėjimas mažai atsispindėjo. Socialdemokratų periodinė spauda, nors ir neužpildė spragos žinomuose darbininkų judėjimo istorijos šaltiniuose, tačiau parodo, kad (ypač XIX a.) hektografuotuose jos leidiniuose gausu faktų iš darbininkų judėjimo. Ji duoda daug autentiškos medžiagos darbininkų judėjimui tyrinėti. Jos vertė tokia pati, kaip ir spaustuvininiu būdu išleistų laikraščių. Socialdemokratinė hektografuota periodinė spauda papildė kitus šaltinius, o dažnai yra ir vienintelis kokių nors faktų šaltinis. Ji giliau, negu archyviniai dokumentai, nušviečia klasinius prieštaravimus, objektyviai parodo praktinį darbininkų judėjimą. Ja remiantis, galima nustatyti kai kurių teorinių teiginių teisingumą.

Šie šaltiniai dar nėra plačiai naudojami. Todėl atrodo, kad tyrinėtojai į hektografuotą spaudą žiūri kaip į antraeilį, mažiau patikimą šaltinį. Kita vertus, ši spauda yra vargiai prieinama ir sunkiai paskaitoma. Į visa tai atsižvelgiant, hektografuotą Lietuvos socialdemokratų spaudą vertėtų surinkti ir paskelbti atskiru rinkiniu. Tuomet šis vertingas darbininkų judėjimo istorinis šaltinis taptų prieinamas ne tik tyrinėtojams, bet ir platiesiems visuomenės sluoksniams.

Išvados

1. 1897—1905 m. hektografuoti periodiniai leidiniai buvo LSDP, LDS, „Draugo“ organizacijos, RSDDP Vilniaus grupės bei vietinių organizacijų organai, nušviečiantys to laikotarpio socialinę bei ekonominę proletariato padėtį, darbininkų judėjimą Lietuvoje ir užsienyje.

2. Hektografuoti leidiniai sudarė 40% XIX a. socialdemokratinėse organizacijų išleistos periodinės spaudos. Juose fiksuojama medžiaga iš Lietuvos socialdemokratinėse ir vietinių organizacijų veiklos, kurios ne visi faktai atsispindėjo kituose šaltiniuose.

3. Dauguma to laikotarpio hektografuotos periodinės spaudos buvo revoliucinės marksistinės krypties, propagavo internacionalistines idėjas, skiepėjo Rusijos tautų kovos vienybę.

4. Hektografuoti periodiniai leidiniai yra autentiškas istorijos šaltinis darbininkų judėjimui tyrinėti. Savo verte jie prilygsta spaustuviniu būdu išleistai socialdemokratinei periodinei spaudai ir kitiems šaltiniams.

5. Socialdemokratinuose hektografuotuose periodiniuose leidiniuose bendradarbiavo aktyviausi darbininkų judėjimo dalyviai, socialdemokratinų organizacijų vadovai, medžiagą pateikdami iš pirminių šaltinių.

6. Skelbiama medžiaga teisingai atspindėjo tikrovę ir darė teigiamą poveikį Lietuvos darbininkų judėjimui.

ГЕКТОГРАФИРОВАННЫЕ ПЕРИОДИЧЕСКИЕ ИЗДАНИЯ СОЦИАЛ-ДЕМОКРАТОВ ЛИТВЫ (1897—1905) КАК ИСТОЧНИК ИСТОРИИ РАБОЧЕГО ДВИЖЕНИЯ

Э. ВИДМАНТАС

Резюме

В статье дается обзор гектографированных периодических изданий, выпущенных ЛСДП, РСЛ (Рабочий союз Литвы), организацией «Драугас» («Товарищ») и Вильнюсской группой РСДРП, анализируется степень достоверности напечатанных в них статей, а также их значение для научных исследований.

Образовавшиеся в конце XIX в. литовские социал-демократические организации с целью активизации рабочего движения начали издавать периодическую печать. Поскольку типографиями они не располагали, а своевременно реагировать на важнейшие события стремились, свои издания выпускали гектографическим способом.

Первый номер такого издания вышел в 1897 г. в Вильнюсе под названием «Echo Życia Robotniczego» («Эхо жизни рабочих»). В это же время по инициативе С. Трусевича начал выходить «Przegląd Robotniczy» («Обзор жизни рабочих»), а в Каунасе — «Kowieński Robotnik» («Ковенский рабочий»), издаваемый Ф. Дзержинским. Позднее в Вильнюсе вышли 2 и 3-я серии издания «Echo Życia Robotniczego».

Когда в России вспыхнула буржуазно-демократическая революция 1905—1907 гг., увеличилось и число периодических изданий, выпускаемых литовскими социал-демократическими организациями. Реагируя на события Кровавого воскресенья в Петербурге, организация «Драугас» издала гектографированный номер газеты «Кова» («Борьба»), Паневежская группа ЛСДП — «Бюллетени» на литовском, русском и польском языках, Сувалкская группа ЛСДП — 2 номера «Smertis» («Смерть»), Виленская группа РСДРП — «Листок Виленской группы РСДРП». В 1897—1905 гг. было издано 11 гектографированных периодических изданий.

В статье приводятся, анализируются и уточняются выходные данные, сведения о редакторах и авторах, политическом направлении изданий и т. п.

На страницах гектографированной периодики была освещена жизнь литовских рабочих, условия их труда, экономическая борьба; почти в каждом номере пропагандировались идеи классовой борьбы и солидарности трудящихся. Немало в этих изданиях сведений о рабочем движении в России и за рубежом.

Авторами статей гектографированных изданий литовских социал-демократов были активные участники рабочего движения, руководители социал-демократических организаций или редактора этих изданий. Большинство из них принадлежали к революционному — марксистскому крылу социал-демократов. Они активно участвовали в рабочем движении, нередко являлись организаторами забастовок и демонстраций, в своих статьях давали непосредственное описание событий, приводили достоверные факты и точные цифры.

Факты, отраженные в гектографированных изданиях, тождественны описанным в изданиях литовских социал-демократических организаций, размножавшихся типографским способом, и в других печатных источниках. Путем сравнений автор установил, что исследуемые издания по обилию сведений являются немаловажными достоверными источниками истории рабочего движения, а в отдельных случаях — и единственными.